

DR. FÖLDES CSABA

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola

Szeged

Dr. Hoóz István: Baranya megye nemzetiségeinek jogállása, oktatási és kulturális helyzete

Kortárs művelődésügyünkben aligha akad aktuálisabb kérdéskör, mint a kisebbségek anyanyelvi oktatásának és kultúrájának feszítő problémái. Ennek fényében fokozott várakozással veszi kézbe az olvasó Hoóz István publikációját, amely a Baranya megyében élő „nemzetiségek” jelenlegi jogi, oktatási és művelődésügyi helyzetéről ígér áttekintést. Baranya vonatkozásában ez azért is különösen legitím, mert – mint a szerző rámutat (3. o.) – ez az ország egyik legszínesebb nemzetiségi megoszlást mutató megyéje: itt él a hazai németiség 40 százaléka, a horvát és a szerb anyanyelvűek 25 százaléka, de a cigány lakosság arányszáma is meghaladja az országos átlagot.

A kötet a megye kisebbségeinek történetét felvillantó bevezetést követően külön-külön fejezetben foglalkozik a nemzetiségi lakosság nyelvvel, jogállásával, politikai részvételével, művelődésügyével, kultúrájával és a kisebbségi nyelv alkalmazásával. Ezen impozáns ívű tematika kifejtése azonban kevésbé váltja be a tárgykor időszerűsége által jogosan keltett reményeket.

Az első megjegyzés már a címet illet(het)i: A szerző itt „nemzetiségeket” említ, dolgozatában viszont a nemzeti kisebbségek mellett – jogosan – a cigányokat is tárgyalja, akiket Magyarországon nem nemzetiségként, inkább etnikai kisebbségként tartunk számon. Így szerencsésebb lett volna a téma kijelölésekor egyszerűen a „kisebbségek” terminust használni.

A továbbiakban az anyag bőségéből és az ismertetés szűkös kereteiből fakadó dichotómia, de a recenzens szakmai-kutatási profilja függvényében is, csak a német nemzetiségi lakosságra összpontosítunk. Megállapítható, hogy Hoóz nem végzett empirikus felmérést, kutatómunkát, hanem korábbi – sajnos különböző időpontokat tükröző, korántsem egységes – szakirodalmi és statisztikai adatokat összesít. Sem a felsorakoztatott tények, számadatok, sem azok értékelése nem a vonatkozó szaktudományok nivóját tükrözik. A terminológia és az elméleti háttér felvázolása is alapvető kritikai megjegyzéseket tesz szükségessé. Az első érdemi fejezet (9. o.) azzal a nyelvészeti dilettáns megállapítással kezdődik, hogy a „A Baranya megyében élő nemzetiségi lakosság ősei több hullámban kerültek ide, de valamennyien a nemzeti nyelvújítások létrejötte előtt hagyták el származási országukat. Ebből a tényből következik, hogy ma is több nyelvjárást beszélnek.” A valóság természetesen ettől összetettebb, elég talán, ha cáfolatként rámutatunk, hogy a német nyelvtörleten is mindenütt mindmáig számos nyelvjárás él.

A művelődésügyről szóló fejezet a századelőtől a közelmúltig a magyar kormányzat nagylelkűnek feltüntetett kisebbségi hozzáállását optimista színekben vázolja, elismerően taglalja az idevágó törvényeket, rendeleteket, és a német iskolaügy virágzó helyzetét – gondosan elhallgatva, hogy mind a mai napig nincs egyetlen valamennyi tárgyat német nyelven oktató nemzetiségi iskola Baranya megyében, de máshol sem Magyarországon. E megkérdőjelezhető szemléleten túl sok helyütt igencsak pontatlanok és szakszerűtlenek a szerző megfogalmazásai. A 37. lapon olvasható: „A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége néhány éve együttműködési egyezményt írt alá a budapesti Kulturális Centrummal”. Már is három gondolat merül fel: (1) a németek szövetségének 1988. óta nem ez a neve (ugyanazt a tévedést egyértelműen 1993-ra vonatkoztatva a szerző a 27. oldalon is elköveti), (2) mikor is volt a hivatkozott esemény, (3) mi is a „budapesti Kulturális Centrum”? Minden bizonnyal az NDK Kulturális és Tájékoztató Központjá-

ról van szó – ami tehát nemcsak megfogalmazásbeli pontatlanság, hanem jócskán anakronizmus is, hiszen nemcsak az NDK, hanem a kultúrközpontja is utód nélkül (a Goethe Intézet nem az!) megszűnt. Nem vallanak túlzott precizitásra az olyan kijelentések sem, mint pl. „az 1951/52-es tanévtől megkezdődhetett a német anyanyelvű gyermekek oktatása is” (37. o.) – a „német anyanyelvű gyermekek oktatása” természetesen nemcsak akkor kezdődött meg, képezték őket már korábban is, igaz, nem németül. Még cinikusnak is felfogható az a kitétel: „Mivel a német és horvát fiatalok túlnyomó többsége magyarul is beszél, szakképesítést magyar anyanyelvű oktatás keretében szerez” (42. o.). Persze, hogy magyar tannyelvű tanintézményekben tesznek szert szakképesítésre – lévén, hogy német nyelvű ilyen intézmény egyáltalán nem létezik. De megkérdendő, ha Hoóz szerint csak a „túlnyomó többség” tud magyarul, akkor vajon hol tanul a többi? Zavaró a szerző azon szóhasználata, mely szerint a középiskolásokat „gyerekeknek” (43. o.) nevezi – nyilván fiatalokra vagy tanulókra gondolt. Viszont a 47. oldalon a főiskolai és egyetemi hallgatókat titulálja „tanulóknak”. Igencsak sajátos interpretáció az anyanyelvi egyetemi stúdiumok kapcsán a baranyai németségéről így nyilatkozni: „Történelmi eredete, tagjainak mai személyes és rokoni kapcsolatai révén a német nyelvterület különböző tagjaihoz kötődik. Így német nyelven nemcsak németség [sic!], hanem más országokban is tanulnak magyarországi ösztöndíjas hallgatók...” (44. o.). Intézményesített tanulmányi lehetőségekről érdemben nem esik szó, az egyetlen feltüntetett korábbi számadat is – bár ezt Hoóz nem tudatosítja – az NDK-ra vonatkozik. A nemzetiségi tanárképzésről is dicshimnuszszerűen cseng: „az állam nemzetközi egyezmények révén gondoskodik arról is, hogy a kisebbségekhez tartozó fiatalok a kisebbség nyelvén oktató külföldi intézményekben vegyenek részt képzésben” (46. o.) – kár, hogy nem igaz... A rózsaszínek lefestett helyzetképben többek között a továbbképzés is helyet kapott, melynek kapcsán a pedagógusok pl. „országismereteiket [sic!] igyekeztek kiegészíteni” (46. o.). Az adatolás itt sem tökéletes: a nemzetiségieket képző felsőoktatási intézmények felsorolásából (Kecskemét, Baja és Pécs mellett) kimaradt a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola; 1956-ban Pécsen nem német nyelvű [sic!], hanem német nyelvi tanítóképzést kívántak létrehozni. A szerző a valósággal szemben úgy ítéli meg, hogy a JPTE nemzetiségi hallgatóit pl. a „történelem, biológia, fizika, földrajz, matematika stb. német nyelvű oktatására is” felkészítik. A Német Tanszéken már a publikáció összeállításakor is több mint „nyolc oktató” tevékenykedett. Tudományos tanszék révén az pedig teljesen banális kinyilatkoztatás, hogy „nemcsak nyelvtanítás a feladatuk, hanem nyelvészetet, német irodalmat, nemzetiségismeretet, országismeret stb. is oktatnak” (valamennyi idézet a 46. oldalról). Sajnos, a féléves „berlini, lipcsei és potsdami részképzésekről” is már csak múlt időben lenne szabad beszélni.

Nem világos, miért emlegeti Hoóz a bajai és a soproni főiskolát. Azt gondolná, azok is Baranya megyében vannak? Ha viszont az a tágabb kontextus, az országos kitekintés céljából hivatkozna rájuk, nem tudni, a több közül miért épp ezekre esett a választása, hiszen „pl.” vagy egyéb megszorítást nem alkalmaz (47. o.). Arról nem is beszélve, hogy információi egyrészt elavultak, másrészt pontatlanok, mindössze egyetlen példa: az „innsbrucki főiskola” (47. o.) csak szakiskolai rangú pedagógiai akadémia.

A többi fejezet sem nyújt megbízhatóbb ismereteket. Így pl. szembeötlik, hogy a „Prelo” nem „német kultúregyesület” (49. o.), az említett „Hollabrunn és Baden” (51. o.) nem Németországban van stb. A recenzens egyik szeme sír, a másik nevet, amikor „A kisebbségek kulturális rendezvényeinek fajtái” pont alatt megtudja, hogy „országos rendezvénynek számítanak a ... közös kirándulások ... a kitelepített rokonok látogatására” (52. o.). A „tömegtájékoztató eszközök” fejezet büszkén nyomatékosítja: „A német nyelvűek számára többféle, Magyarországon kiadott újság, folyóirat áll rendelkezésre” (55. o.). Ha a szerző arra gondol, hogy a magyar nyelvű sajtótermékek egyben természetesen a németek számára is hozzáférhetőek (mivel nem német nyelvű újságokról beszél), akkor igaza van ugyan, de kijelentése súlytalan és semmitmondó. Ha német

nyelvű sajtóra gondol, akkor valótlant állít, hiszen német nyelvű nemzetiségi napilap egyáltalán nincs Magyarországon (az utóbbi évtizedekben nem is volt), országos német hetilap is csak egyetlen. A németekről szóló passzusban nem igazán értem, hogy a médiákat elemezve „a helyzetet javítja az a tény, hogy – főként a határ menti tájegységekben – jól vehetők a szomszédos országok televíziós adásai” (55. o.), hiszen Baranya megye nem is határos német nyelvű országgal.

Kifogásolható, hogy a legtöbb helyen nem tudni, mely évről melyre vonatkoznak a bemutatott számadatok, pl. az Országos Idegennyelvi Könyvtár által végzett statisztikánál (58 ff. o.), másutt indokolatlanul régi, pl. 1983-as adatok szerepelnek (vö: 53. o.). Zavaró, hogy bár a kötetben alig akad német megnevezés, az a néhány is általában hibás, pl. *Freundschaftverein* (27. o.), *Freundkreis* (28. o.).

Összességében megállapítható, hogy a kiadvány a korszerű szemlélet, a szakmai-tudományos színvonal, a megbízhatóság és az aktualitás kritériumaitól messze elmarad. A szakirodalmat nem, csak és kizárólag a szerző publikációs listáját gazdagítja.

A Baranya Megyei Közgyűlés Kiadványa, Pécs, 1993. 68. o.

DR. DOMONKOS JÁNOS
Fővárosi Iskolaszaktanatórium
Budapest

Varga Vera: Róth Miksa művészete

Önmaga így vall üvegfestőművészetéről: „Nincs még egy olyan dekoratív művészet, mely oly mélységesen fogná meg lelkünket, mint az üvegfestészet, mert az üvegfestményeken beömlő világosság maga a megszínesített napfény, a tűzben nemesedett szín válik napfényvé. Ez az oka a misztikus hatásnak, mely a dómok üvegfestményeiből felénk árad.”

A mozaik problémájával foglalkozva pedig: nem tudott belenyugodni a gondolatba, hogy a mozaik nagy múltú nemes művészetének – mely a 13. században élte fénykorát – vége szakadt volna, hogy ne lehetne megújítható.

Az üvegfestmény: átlátszó, színes üvegdarabokból minta szerint összeállított kép, főképp templomok, dísztermek ablaknyílásainak a díszítésére. Az üveglapocskákat ólompántok foglalják össze, melyeknek sötét vonalai egyúttal az alakok vagy díszítő minták körvonalait adják.

A mozaik: apró szemcsékből, színes (kőzet-, márvány-, üveg- stb.) kockákból összeállított valamilyen kötőanyagba ágyazott ábrázolás, díszítmény. A padlómozaik, majd később a falmozaik művészete különböző technikákat alkalmaz.

Róth Miksa üvegfestő-műtermét 1885-ben alapította Budapesten, míg 1897-ben meghonosította az üvegmózaik-művészetet. Üvegfestő- és mozaikműhelyének legszebb alkotásai a magyar iparművészet remekei. Róth Miksát, a historizmus és a szecesszió nagy mesterét még a művészetkedvelő közönség sem ismeri eléggé, pedig nap mint nap találkozhat csodaszép üvegfestményeivel a Szent István-bazilika, az Országház, a Magyar Nemzeti Bank, a Zeneakadémia, a Gresham-palota és más ismert középület ablakain, épületrészein.

A Helikon Kiadó most egy különleges kivitelű kötetben adja közre VARGA VERA: RÓTH MIKSA MŰVÉSZETE című gazdag, reprezentatív albumát, mely nem csupán a művek szakszerű bemutatására vállalkozik, hanem pontos tárgyleírások kíséretében, a művész életútjának, pályájának ismertetésére is. Róth pályafutása (1865-1944) nemcsak egy jelentős művész-, illetve vállalkozókarrier példázata, hanem a kortárs művészeti élet egy szeletét reprezentáló művelődés- és stílustörténeti stúdium is. Hisz világviszonylatban sem gyakori az ilyen hosszú, termékeny életút. Mennyiségben és minőségben egyaránt kiemelkedően jelentős művészi hagyatékot alkotott.

A Róth család német eredetű. A család legismertebbé vált tagja – Miksa – az üveg-